

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΠΟΛΗ+ΚΡΙΣΗ

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΕΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Εδώ δημοσιοποιούνται τα πρακτικά μιας ωριαίας συζήτησης που πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη, 16 Απριλίου 2014 με τη Γεωργία Γεμενετζή, η οποία επιμελήθηκε και την τελική μορφή τους. Για την αναπαραγωγή του συνόλου ή τμήματος του κειμένου σε οποιαδήποτε μορφή παρακαλώ να επικοινωνήσετε με τον Γρηγόρη Καυκαλά στη διεύθυνση gkafkala@arch.auth.gr.

Ο **Δημήτρης Εμμανουήλ** είναι Πολεοδόμος-Γεωγράφος, Διευθυντής Ερευνών ΕΚΚΕ (demmanuel@ekke.gr)

Γεωργία Γεμενετζή. Η αύξηση της φτώχειας, η αδυναμία κάλυψης στέγης, η εγκληματικότητα είναι προβλήματα που προϋπήρχαν κυρίως στις μεγάλες πόλεις και φαίνεται πως επιδεινώνονται από την οικονομική κρίση, οδηγώντας στη διαμόρφωση ευάλωτων και περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων. Ποια πιστεύετε ότι είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι προοπτικές των κοινωνικών ανισοτήτων σήμερα;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Η εγκληματικότητα δεν ξέρω αν έχει αυξηθεί. Η αύξηση της φτώχειας είναι βέβαια κάτι αναμενόμενο. Η απόλυτη φτώχεια, βεβαίως, έχει αυξηθεί για πολλούς λόγους. Έχουν μειωθεί δραστικά τα εισοδήματα. Ωστόσο, έχει καθιερωθεί τα τελευταία χρόνια η φτώχεια να είναι σχετική. Έχει σχέση με το 60% του διάμεσου. Είναι αυτή η ευρωπαϊκή πρακτική με τα ίδια

στοιχεία εισοδήματος (των ερευνών EU-SILC που λέμε) και βγάζει κάποιο δείκτη φτώχειας, δείκτη κινδύνου φτώχειας (20%, 25%, τέτοια νούμερα). Αυτά περισσότερο δείχνουν την ανισότητα και όχι τη φτώχεια με την απόλυτη έννοια. Και μάλιστα δείχνουν την ανισότητα κυρίως στα χαμηλά εισοδήματα, γιατί όταν συγκρίνεις με το διάμεσο, που σημαίνει το σημείο που χωρίζεται ο πληθυσμός σε άνω 50% και κάτω 50%, οι πλούσιοι μπορεί να κάνουν ακρότητες, αλλά δεν μπαίνουν μέσα στην εξίσωση. Θέλω να πω ότι μπορείς να έχεις κάποιες μεγάλες κοινωνικές πολώσεις και ανισότητες, αλλά να μην καταγραφεί αύξηση της φτώχειας αν ο διάμεσος που είναι ένα μέσο προς χαμηλό εισόδημα

παραμένει αυτός που είναι... Η απόλυτη φτώχεια φυσικά έχει αυξηθεί. Οι μελέτες που έχουμε δει μέχρι τώρα συνήθως βασίζονται στα στοιχεία του 2011. Δεν έχω δει καμία του 2012. Άρα βασίζονται στα στοιχεία που καταγράφουν τις πρώτες πτώσεις των μισθών και συντάξεων που ήταν γενικές και την αύξηση της φορολογίας. Οι αλλαγές που έγιναν πρόσφατα, όπως η κατάργηση των επιδομάτων, δεν έχουν καταγραφεί. Αυτό που μπορώ να σας πω είναι ότι από μια δικιά μας έρευνα του τελείωσε το φθινόπωρο του 2013, που ήταν μια αρκετά μεγάλη απογραφική έρευνα¹ στην Αθήνα, διαπιστώσαμε κάτι που δεν είναι αρκετά γνωστό και δεν έχει καταγραφεί, ότι το ποσοστό ανεργίας είναι αυτό που δηλώνεται επίσημα, δηλαδή 28% και στην Αθήνα, αλλά υπήρχαν πολύ σημαντικές ταξικές διαφορές. Δηλαδή η ανώτερη τάξη που είναι οι μορφωμένοι, τα υψηλά επαγγέλματα, τα ανώτερα διοικητικά στελέχη κτλ. είχαν 13% ανεργία. Βεβαίως μιλάμε και για ένα στρώμα, που πάνω από το μισό του στην Αθήνα είναι κράτος. Άρα έχει μια σταθερότητα απασχόλησης. Και στην εργατική τάξη, μιλώντας για το κλασικό ταξικό σχήμα που χρησιμοποιεί η Ένωση στις κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες, είχαν 40% και πάνω. Τέτοιες διαφορές ανεργίας δεν υπήρχαν στο παρελθόν. Και φυσικά αυτό δείχνει και μια μεγάλη

¹ Πρόκειται για την έρευνα «Οικονομική τάξη, κοινωνική θέση (status) και κατανάλωση» που γίνεται από το ΕΚΚΕ.

ανισότητα και οικονομική και ανασφάλεια. Και νομίζω ότι οι αλλαγές που πρέπει να κοιτάξουμε για το θέμα της ανισότητας στις πόλεις, είναι ακριβώς η ανεργία, η ανασφάλεια, οι αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις, τα νέα καθεστώτα για χαμηλούς, οριακούς, μισθούς, που δεν εκδηλώνονται τόσο άμεσα στην κατανομή των νοικοκυριών, όπως μετράμε παραδοσιακά τη φτώχεια, αλλά δημιουργούν ανισότητες δομικές, και ανισότητες, που μακροπρόθεσμα νομίζω, θα μας οδηγήσουν σε φαινόμενα που δεν ήταν εμφανή στην Ελλάδα. Αυτή η τρομερή πόλωση μεταξύ μιας στασιμότητας χαμηλού οικονομικού επιπέδου για μεγάλα στρώματα του πληθυσμού και ενός συστηματικά οξυνόμενου πλουτισμού σε μια οικονομική ανώτερη ομάδα, πολύ περισσότερο σε μια οικονομική ελίτ. Η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη βέβαια δεν είναι παγκόσμιες μητροπόλεις. Δεν έχουν επιχειρήσεις διεθνούς επιπέδου και χρηματιστικό κεφάλαιο τόσο σημαντικό για να έχουμε φαινόμενα Λονδίνου, αλλά νομίζω ότι η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στις εργασιακές σχέσεις και στις ανισότητες τις ταξικές θα μας οδηγήσουν στην καθιέρωση τέτοιων μορφών ανισότητας, σε μακροπρόθεσμη βάση, πολύ έντονων. Ακόμη είμαστε στην αρχή. Απλώς επισημαίνω ότι στο παρελθόν η Ελλάδα, ακόμη και την περίοδο της χρηματοοικονομικής ένταξης, τέλη

δεκαετίας 1990 μέχρι την κρίση, το 2010, οι αυξήσεις ήταν κοινές στα οικονομικά στρώματα, κάτι διαφορετικό από αυτό που συνέβαινε στις ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική. Αυτό, νομίζω, το pattern δε θα συνεχιστεί. Θα έχουμε δομικές ανισότητες μεγαλύτερες.

Γεωργία Γεμενετζή. Πιστεύετε ότι οι μικρές πόλεις πλήττονται λιγότερο από την κρίση σε σχέση με τις μεγάλες;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Υπάρχει μια τέτοια αντίληψη ότι αυτό συμβαίνει. Δεν το ξέρω, όμως.

Γεωργία Γεμενετζή. Θεωρείτε ότι υπάρχουν προοπτικές να αμβλυνθούν αυτές οι κοινωνικές ανισότητες μέσω κάποιων παροχών ή από πρωτοβουλίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κοινωνικών ομάδων, φορέων;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Η αλήθεια είναι ότι δεν υπάρχουν προοπτικές. Η τάση των αλλαγών που γίνονται είναι καταστροφική. Δεν μιλάμε για μεμονωμένες πρωτοβουλίες. Αυτή η συζήτηση γίνεται κι εδώ στην Αθήνα είτε από ΜΚΟ, είτε από Δήμους, να λύσουν ένα μικρό πρόβλημα εδώ, να λύσουν ένα μικρό πρόβλημα εκεί. Εδώ μιλάμε για πολύ μεγάλους αριθμούς, μιλάμε για ανακατατάξεις ριζικές. Οι περικοπές που έχουν γίνει και στο κοινωνικό κράτος –το λίγο που είχαμε- και στα οικονομικά μεγέθη είναι τόσο μεγάλες. Αν θέλετε είναι και

μνημονιακή υποχρέωση, έχουμε δεσμεύσεις. Όταν γίνεται συζήτηση για κάποια διορθωτική παροχή πέφτει τηλεγράφημα από το εξωτερικό. Αλλά νομίζω ότι έχει αλλάξει και η νοοτροπία, ότι αυτά πια είναι παρελθόν, είναι λαϊκισμός. Οι παρεμβάσεις πια έχουν χαρακτήρα φιλανθρωπικό και σημειακό. Είναι πολύ δύσκολο να μιλήσουμε για ανακατανομή εισοδήματος ή για κοινωνικές παροχές που θα αφορούν μεγάλους αριθμούς.

Γεωργία Γεμενετζή. Πιστεύετε ότι ομάδες, όπως οι γυναίκες εμφανίζονται περισσότερο ευάλωτες ή είναι καθαρά θέμα ταξικής διαφοράς;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Μεταξύ των ευρημάτων τα ποσοστά ανεργίας στις γυναίκες είναι πολύ χειρότερα, ενώ δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά στο παρελθόν. Υπήρχε διαφορά αλλά δεν ήταν μεγάλη. Τώρα χειροτέρεψαν πολύ. Δηλαδή είναι στα επίπεδα των νέων.

Γεωργία Γεμενετζή. Ακόμη και στην ανώτερη τάξη;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Δεν το θυμάμαι αυτό.

Γεωργία Γεμενετζή. Για τους μετανάστες έχετε στοιχεία από την έρευνα;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Στην έρευνα οι μετανάστες αντιστοιχούν κοντά στο 9%, περίπου διακόσια σαράντα νοικοκυριά, εκ των οποίων οι πραγματικοί οικονομικοί μετανάστες είναι κάτω από διακόσιους (εκατόν ογδόντα, εκατόν ενενήντα). Άρα δεν μπορούμε να μπούμε σε βάθος. Οι μετανάστες, παρεπιπτόντως, είχαν πάντα μικρότερη ανεργία. Τώρα έχουν μεγαλύτερη.

Γεωργία Γεμενετζή. Η αυξανόμενη ανεργία -επακόλουθο της κρίσης και της ύφεσης- έχει επηρεάσει κάθε οικονομική δραστηριότητα. Παράλληλα, η άτυπη εργασία-οικονομία εντείνεται ενώ οι αγορές εργασίας αναδιαμορφώνονται. Εκτιμάτε πως οι πόλεις έχουν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν στην τρέχουσα κατάσταση, δημιουργώντας υψηλής ποιότητας και μακράς διάρκειας θέσεις εργασίας που θα αρμόζουν στα χαρακτηριστικά του ανθρώπινου δυναμικού τους;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Βάζω ένα ερωτηματικό. Μπαίνουμε σε μια κουβέντα, μια ειδική θεωρία ότι οι πόλεις είναι θερμοκοιτίδες καινοτομίας και επιχειρηματικότητας, που την αντιμετωπίζω με λίγο σκεπτικισμό. Μιλώντας τώρα για τις ελληνικές πόλεις, και θα με συγχωρήσετε, έχω έναν επαρχιωτισμό και μιλώ κυρίως για την Αθήνα. Αυτά είναι τα στοιχεία που ξέρω. Μετά την αποβιομηχάνιση την πολύ έντονη που έγινε τη δεκαετία του 1990 και μετά, η Αθήνα σε πολύ μεγάλο βαθμό, αλλά φαντάζομαι και οι άλλες πόλεις, και η Θεσσαλονίκη πιθανότατα, είναι

ετεροβαρείς. Έχουν πάρα πολύ μεγάλα ανώτερα στρώματα. Έχουν πολλούς επαγγελματίες μορφωμένους, τεχνικά επαγγελματικά στρώματα, έχουν πολύ μικρότερη από το παρελθόν εργατική τάξη. Είναι στην κυριολεξία ετεροβαρείς. Έχουν μεγαλύτερα ποσοστά προς τα πάνω στα κοινωνικά στρώματα και άρα, βεβαίως, η οικονομική τους ευμάρεια βασίζεται στο να αξιοποιήσουν αυτό το δυναμικό, που είναι ένα δυναμικό, νομίζω και της Ελλάδας, στο διεθνή καταμερισμό. Πιστεύω, ότι αντίθετα με αυτά που λέγονται, ότι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, υψηλή επιχειρηματική κουλτούρα και υψηλή τεχνογνωσία. Άρα, υπάρχει το δυναμικό για να γίνει μια ανάπτυξη υπηρεσιών και παραγωγής σε πιο μοντέρνους κλάδους. Και θα πρέπει να γίνει για να διατηρηθεί αυτή η οικονομική βάση της Αθήνας, οπωσδήποτε, και των μεγαλύτερων πόλεων. Βεβαίως, η εργατική τάξη μπορεί να μικραίνει αλλά έχει τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας, άρα πρέπει κάτι να γίνει κι εκεί. Τώρα εάν έχουμε προοπτικές, δεν θέλω να μπω σε αυτήν την κουβέντα, γιατί οι Έλληνες δεν καινοτομούν και γιατί δεν σηκώνονται από τα κορδόνια των παπουτσιών τους, εννοώ να βρουν κάτι που να εξάγουν στο εξωτερικό ξαφνικά. Δεν είναι εύκολο. Εάν δεν κινηθεί η συνολική οικονομία, δεν πρόκειται να κινηθούμε προς πιο λογικά ποσοστά ανεργίας. Όταν μιλάμε για επίπεδα ανεργίας 30-40%, με τις σημερινές τεχνολογίες και να γίνει επένδυση

θα έχει πολύ μικρή επίπτωση στην απασχόληση. Οι μοντέρνες επενδύσεις ιδιαίτερα έχουν πολύ μικρή επίπτωση στην απασχόληση. Για να απορροφηθεί αυτό το ποσοστό, αν δεν γίνει μετανάστευση, που έχει αρχίσει να γίνεται, αλλά όχι στα εργατικά στρώματα, έχει γίνει στα μεσαία στρώματα, στους εκπαιδευμένους νέους, θα έπρεπε να κινηθεί όλη η οικονομία. Δεν είναι λύση κάποιοι καινοτομικοί τομείς, κάποιες ιδιαίτερες πρωτοβουλίες. Κυρίως χρειάζεται να λυθεί το θέμα της χρηματοδότησης που είναι στο μηδέν αυτή τη στιγμή. Δεν μπαίνω στα θέματα οικοδομής και κατασκευών που είναι στο μείον. Αν δεν κινηθεί ο τομέας δημόσιες επενδύσεις και χρηματοδοτήσεις, στον τραπεζικό κλάδο εννοώ, δεν μπορεί να βελτιωθεί αυτό το πρόβλημα. Δεν είναι θέμα, δηλαδή, ξαφνικά να ανακαλύψουμε κάποιους τομείς αιχμής, καινοτομικούς, που να σύρουν όλη την οικονομία.

Γεωργία Γεμενετζή. Όσον αφορά τον τουρισμό;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Ο τουρισμός πάει καλά και η εστίαση πάει καλά. Η εστίαση έχει γίνει καταφύγιο όλων. Δεν ξέρω τι γίνεται στη Θεσσαλονίκη, αλλά εδώ είναι γεμάτο καφέ και εστιατόρια.

Γεωργία Γεμενετζή. Είναι εντυπωσιακό πάντως ότι δουλεύουν.

Δημήτρης Εμμανουήλ. Δεν ξέρω το πόσο δουλεύουν, πόσο οριακά. Οι περισσότερες είναι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις που πάνε να βγάλουν κάποιο μικρό μισθό για τον εαυτό τους. Είναι για να συντηρηθούν και όχι για να μετρήσουν το κόστος εργασίας τους και να βγάλουν και κέρδος. Δεν υπάρχει τέτοια περίπτωση. Είναι οριακές επιχειρήσεις. Είναι και ο ανταγωνισμός πολύ μεγάλος πια. Η οικονομία δεν μπορεί να κρατηθεί από την εστίαση. Ο τουρισμός είναι αυτός που είναι. Έχουμε αλλεπάλληλα χρόνια καλού τουρισμού, αλλά μακροοικονομικά δεν κινεί την οικονομία. Είναι και ιδιόμορφος ο τουρισμός. Δεν απασχολεί πολύ κόσμο.

Γεωργία Γεμενετζή. Η μεταβολή της κοινωνικής και οικονομικής βάσης των πόλεων συνεπάγεται αξιόλογες χωρικές μεταβολές, όπως η ‘συρρίκνωση’ των κεντρικών περιοχών, η μαζική φυγή των νέων είτε προς την ύπαιθρο και τις μικρότερες πόλεις είτε προς το εξωτερικό, η τάση επιστροφής πολλών οικονομικών μεταναστών στους τόπους καταγωγής τους, η υποβάθμιση εμπορικών ζωνών. Ποιο θεωρείτε ότι είναι το αποτύπωμα της κρίσης στις κεντρικές περιοχές και την περιφέρεια των πόλεων;

Δημήτρης Εμμανουήλ Εκείνο που γνωρίζουμε είναι το κέντρο. Όταν λέμε κέντρο εννοούμε το Δήμο Αθηναίων, δηλαδή και τις γειτονιές γύρω από αυτό. Υπάρχουν δύο προβλήματα. Το ένα αφορά

τα μαγαζιά και τις επιχειρήσεις. Στο άλλο που αφορά την κατοικία και τον πληθυσμό, υπάρχει μια μακροχρόνια τάση συρρίκνωσης. Δεν είναι ότι γίνεται εγκατάλειψη ή έντονη φυγή προς τα προάστια. Υπάρχει βέβαια και μια τάση μετακίνησης. Αλλά κυρίως, η νέα δόμηση αναγκαστικά γίνεται πια στην περιφέρεια, όχι στα μακρινά προάστια, στα εσωτερικά προάστια (όπως το Μαρούσι και οι περιφερειακοί δήμοι του ΠΣΠ). Εξ' αντικειμένου το κέντρο είναι κορεσμένο και παλιώνει, δε γίνεται δόμηση. Οπότε φυσικό είναι, τα καλύτερα εισοδήματα από κάθε τάξη που πηγαίνουν στις νεότερες κατοικίες να αιμορραγούν προς τα έξω. Αυτή η διαδικασία -επειδή έχει παγώσει η οικοδόμηση πλήρως, είναι μηδέν σχεδόν- έχει σταματήσει. Άρα δεν έχουμε ανακατατάξεις γεωγραφικές σε κάποια σοβαρή κλίμακα. Επειδή ακριβώς έχει παγώσει η διαδικασία, που δεν ήταν επιμένω κάποια εκρηκτική διαδικασία προαστιοποίησης ή φυγής, ήταν μια σταδιακή διαδικασία μετακίνησης και σχετικής μείωσης του εισοδήματος στο κέντρο. Ένας μεγάλος παράγοντας μείωσης του πληθυσμού στο κέντρο είναι ότι πεθαίνουν οι παλιότεροι κάτοικοι. Είναι δημογραφικό πρόβλημα. Η οικονομική κρίση έχει επιβραδύνει τις μετακινήσεις για νέα κατοικία. Υπάρχουν μετακινήσεις -που τις έχουμε διαπιστώσει και από την έρευνα- ανακατατάξεις στον τομέα ενοικίων.

Υπάρχει ένα 30% που δηλώνουν ή ότι έχουν μετακινηθεί ή ότι θα αλλάξουν γιατί προσπαθούν να βρουν φτηνότερο σπίτι. Γίνονται και ανακατατάξεις στα νοικοκυριά. Διαπιστώσαμε ότι για πρώτη φορά μεγαλώνει το μέγεθος του νοικοκυριού στην Αθήνα γιατί κάποιιοι γυρίζουν στα σπίτια τους, κάποιιοι νέοι και ακόμη και κάποιιοι παντρεμένοι. Δεν είναι σε πολύ μεγάλη έκταση, αλλά είναι αρκετό ώστε να αναστρέψει την τάση. Είδαμε μείωση του μεγέθους του νοικοκυριού για δημογραφικούς λόγους (λιγότερα παιδιά). Εκείνο που βλέπω να γίνεται στο κέντρο είναι ότι τα κλεισμένα μαγαζιά συνεχίζουν να αυξάνονται όπως και η υπο-επένδυση, εννοώ, ο κόσμος έχει σταματήσει να συντηρεί κιόλας, να ανακαινίζει. Απορώ πως δεν έχει εκδηλωθεί αυτό στο δημόσιο χώρο περισσότερο. Και οι δημόσιες επενδύσεις και οι ιδιωτικές έχουν μειωθεί στο έπακρο. Άρα, γίνεται μια φθορά που είναι ιδιαίτερα εμφανής στο κέντρο. Όσον αφορά την περιφέρεια (αυτά που είπαμε πριν για την ανεργία ήταν για το κέντρο), η ανεργία είναι μεγαλύτερη στο κέντρο από τον μέσο όρο. Αυτό είναι φυσικό γιατί το κέντρο πια στην Αθήνα έχει αρχίσει να γίνεται πιο εργατικό και έχει αρκετούς μετανάστες. Η ανεργία είναι αρκετά μεγαλύτερη, σχεδόν διπλάσια, αν συγκρίνουμε τα καλά βόρεια και νότια προάστια με τη δυτική Αθήνα, Πειραιά, δυτικά παλιά εργατικά προάστια. Εκεί που

είναι τραγική η ανεργία είναι στην εξωτερική ζώνη, την εργατική όμως, όχι στα Μεσόγεια, αλλά στην Ελευσίνα, Μενίδι, Άνω Λιόσια. Εκεί η ανεργία ξεπερνάει το 40%. Έχουμε δηλαδή μια τοπική συγκέντρωση σε φτωχές εργατικές περιοχές έξω από το συγκρότημα. Οι παλιές καθιερωμένες, Περιστέρι, Αιγάλεω, έχουν μια πιο ισορροπημένη και πιο μικτή σύνθεση. Στις παλιές βιομηχανικές ζώνες, όπως είναι το Θριάσιο Πεδίο, η Ελευσίνα και στις περιοχές που ήταν πολύ εργατικές και πολύ χαμηλού εισοδήματος -Άνω Λιόσια, Μενίδι- περιοχές με πρώην αυθαίρετα, περιοχές που διαμορφώθηκαν ουσιαστικά το '80 και το '90, εκεί το πρόβλημα της ανεργίας είναι μεγάλο.

Γεωργία Γεμενετζή. Αυτό αντικατοπτρίζεται και στο χώρο;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Ένας φτωχός Δήμος, αν παραμείνει για πολύ καιρό με μεγάλη ανεργία, τότε αυτό θα αρχίσει να αντικατοπτρίζεται και στο χώρο. Μιλάμε για περιοχές που είναι ευαίσθητες στην εγκληματικότητα, όπως είναι το Μενίδι.

Γεωργία Γεμενετζή. Δε γίνονται ούτε έργα υποδομής;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Αυτό ισχύει για όλους τους Δήμους.

Γεωργία Γεμενετζή. Ακούγεται όμως για την οδό Πανεπιστημίου που θα πεζοδρομηθεί.

Δημήτρης Εμμανουήλ. Αυτό έχει ξεσηκώσει κόσμο. Κατά τη γνώμη μου, δε θα γίνει, είναι πολύ ακριβό έργο. Το Ίδρυμα Ωνάση βάζει τα μίντια, βάζει τις δημόσιες σχέσεις, γίνονται διάφορες postmodern εκδηλώσεις, συνοδεία τζαζ και θεατρικών δρωμένων, περί αυτού πρόκειται. Αν γίνει, θα απορήσω για διάφορους λόγους. Οι περισσότεροι ειδικοί, πολεοδόμοι στην Αθήνα, είναι λίγο εξοργισμένοι. Έχουμε ένα κέντρο το οποίο βασανίζεται και θα κάνουμε στην Πανεπιστημίου πεζοδρόμηση; Ένα τετράγωνο πιο μέσα θα έχει τη Σταδίου που είναι θλιβερή και θα κάνουμε βόλτες στα τραπεζομάγαζα; Ας μην μπούμε στο θέμα της Πανεπιστημίου, είναι επίμαχο. Δε δείχνει πάντως δημόσιες επενδύσεις, ούτε υπάρχει κάποια στρατηγική για αυτό το θέμα.

Γεωργία Γεμενετζή. Πιστεύετε ότι υπάρχουν κάποιες θετικές επιπτώσεις της κρίσης, για παράδειγμα βελτίωση του μικροκλίματος ή μείωση της κυκλοφοριακής συμφόρησης στο κέντρο;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Οι αρνητικές επιπτώσεις είναι γνωστές, κυρίως το πρόβλημα της αιθαλομίχλης, της κατανάλωσης βιομάζας. Είναι πιο έντονο το πρόβλημα στα προάστια απ' ότι στο κέντρο.

Στα προάστια καίνε πολύ ξύλο, όχι βέβαια στα επίπεδα της Θεσσαλονίκης. Έχουμε βέβαια και διαφορετικό κλίμα. Το άλλο πρόβλημα είναι αυτό που σας είπανωρίτερα. Είναι ότι γίνεται υπο-επένδυση, γίνεται κακή συντήρηση, που δεν αφορά μόνο στα σπίτια, στα καταστήματα και στο δημόσιο χώρο. Αφορά και στις συσκευές, τα οχήματα. Άρα έχουμε επιβάρυνση και από καύσιμο και από κακή συντήρηση μηχανημάτων. Βεβαίως, οι θετικές συνέπειες, νομίζω, υπερισχύουν που είναι λιγότερη κυκλοφορία, λιγότερα αυτοκίνητα, λιγότερη κατανάλωση. Η Αθήνα είναι πολύ βελτιωμένη πόλη σε σχέση με το παρελθόν όσον αφορά τον κυκλοφοριακό φόρτο. Το πάρκινγκ έχει βελτιωθεί πολύ, η ρύπανση έχει βελτιωθεί πολύ. Το πρόβλημα είναι αυτό της θέρμανσης, κι όχι μόνο βέβαια από την άποψη της βιομάζας και των κινδύνων θανάτων, αλλά πάνω από 30% των πολυκατοικιών δε θερμαίνονται πλέον στην Αθήνα.

Γεωργία Γεμενετζή. Νομίζετε ότι υπάρχουν κάποιες περιοχές μέσα στο κέντρο που μετατρέπονται σε θύλακες αποκλεισμού και περιθωριοποίησης;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Η ιστορία με τη γκετοποίηση στο κέντρο δεν έχει αλλάξει. Υπάρχουν περιοχές με συγκέντρωση μεταναστών. Το ζήτημα της γκετοποίησης στο κέντρο έχει βελτιωθεί. Έχουν γίνει και πολλές αστυνομικές παρεμβάσεις τον

τελευταίο χρόνο και τον προηγούμενο. Η υπόθεση συγκέντρωσης δεν έχει αλλάξει. Υπάρχει στασιμότητα γενική, και στους μετανάστες υπάρχει στασιμότητα. Είναι γειτονιές χαμηλού ενοικίου που ήταν μαζεμένες στα βόρεια του κέντρου της Αθήνας, δυτικά της Πατησίων. Αυτές οι περιοχές συνεχίζουν να είναι περιοχές των μεταναστών. Έχει αυξηθεί η εισροή των ανθρώπων και από την Αφρική και την Ασία. Αλλά δεν έχει αλλάξει κάτι στη γεωγραφία. Δεν ξέρω τα μεγέθη όσον αφορά τις εκροές. Υπάρχουν Αλβανοί που γυρίζουν πίσω, αλλά δεν ξέρω πόσο μεγάλη είναι αυτή η μετακίνηση ώστε να αποτελέσει κάποια αλλαγή που να εκδηλωθεί γεωγραφικά.

Γεωργία Γεμενετζή. Αν και μου έχετε απαντήσει εν μέρεινωρίτερα, πώς θεωρείτε ότι έχει επηρεαστεί λόγω της κρίσης η στεγαστική κινητικότητα των διαφόρων στρωμάτων του πληθυσμού;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Η γενική εικόνα είναι στασιμότητα. Υπάρχει στεγαστική κινητικότητα στο ενοίκιο κυρίως. Ένα μέρος ως 8% σε μερικά στρώματα, και από ιδιοκάτοικους, είπαν ότι αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο να αλλάξουν σπίτι, να πάνε σε ένα φθηνότερο σπίτι. Να πάνε στο ενοίκιο ή να δώσουν το σπίτι στα παιδιά. Γίνονται αυτές οι ανακατατάξεις. Έρχομαι και στο θέμα των αστέγων, το οποίο είναι περιορισμένο, είναι πολύπλοκο, έχει να

κάνει με ψυχικές και κοινωνικές διαστάσεις. Υπάρχει ένα βουβό πρόβλημα κατοικίας, που είναι οικονομικό. Πολλοί είναι επιβαρυνμένοι με δάνεια και το θέμα των φόρων. Γίνεται μια σύμπτυξη. Χειροτερεύουν τα στάνταρ. Το πρόβλημα με την κατοικία είναι πιο μακροπρόθεσμο. Πρώτον, δεν έχουμε καθόλου χρηματοδότηση. Έχουν πέσει οι αποταμιεύσεις σε αρνητικό επίπεδο (στο μείον δέκα). Η Ελλάδα αποταμίευε στο παρελθόν, τώρα τρώει από τα έτοιμα. Και υπάρχει και πολύ μεγάλο πρόβλημα, το οποίο δεν εκδηλώνεται γιατί δεν κινείται η αγορά. Η σχέση μέσων εισοδημάτων με μέση αξία κατοικίας, που για τα μεσαία στρώματα ήταν ευνοϊκή στην Ελλάδα, ήταν κάτω από τρία, είχε φτάσει μέχρι δύομισυ. Είχε φτάσει τρία στο τέλος της δεκαετίας του 1990. Τώρα, παρά την πτώση των τιμών, έχει ξεπεράσει το έξι, δηλαδή ένα μέσο σπίτι, παλιό, και είναι κοινό αυτό το νούμερο για όλα τα στρώματα, είναι έξι φορές το ετήσιο εισόδημα. Το μπουμ των πιστώσεων που έγινε μέχρι το 2010 απορροφήθηκε όλο από αυξήσεις τιμών. Δε βελτίωσε καθόλου το ποσοστό ιδιοκατοίκησης. Έχει αφήσει μια πολύ βαριά κληρονομιά. Έχει διαμορφώσει τιμές που πέφτουν συνεχώς και πάλι είναι υπερβολικά υψηλές. Όταν έχεις αυτόν τον συνδυασμό - εισοδήματα φθίνοντα, καθόλου αποταμιεύσεις, καθόλου χρηματοδοτήσεις και υψηλές τιμές- μακροπρόθεσμα θα

χτυπήσει αυτό το σύστημα. Για την ώρα δεν το συζητάνε, κανείς δεν ενδιαφέρεται να αγοράσει σπίτι.

Γεωργία Γεμενετζή. Ούτε υπάρχει τάση αγοράς παλιών διαμερισμάτων που είναι φθηνότερα;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Αυτό γινόταν πάντα. Ο μέσος όρος έχει πολύ φτηνά διαμερίσματα. Γι' αυτό και η ανακαίνιση είναι μέρος του κόστους. Μην ξεχνάτε ότι η πλειοψηφία του στοκ στην Αθήνα είναι από τη δεκαετία 1960-1970. Και αυτό είναι το προσιτό. Άρα δεν είναι ότι έχει αλλάξει. Παίρνανε και παλιότερα παλιά σπίτια.

Γεωργία Γεμενετζή. Πιστεύετε ότι αυτές οι αλλαγές έχουν ακυρώσει κατά κάποιο τρόπο και την ένταξη στο σχέδιο πόλης μεγάλων εκτάσεων;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Υπάρχουν, βεβαίως, πολλές αιτήσεις. Από το 2006 που το μελετήσαμε υπήρχαν παλιές και τεκμηριωμένες αιτήσεις, σύμφωνα δηλαδή με τα κριτήρια του Υπουργείου, εννοώ με την αύξηση της οικοδόμησης, την αύξηση του πληθυσμού, για εκατόν είκοσι χιλιάδες στρέμματα. Αφορούσαν κυρίως περιοχές δεύτερης κατοικίας. Ανακοινώθηκαν, βγήκε και από το Υπουργείο ότι θα γίνουν αυτές, και πιθανότατα θα γίνουν. Αυτή η διαδικασία απαιτεί πάρα πολλά χρόνια, μέχρι να πάρουν την έγκριση, όχι να

αναπτυχθεί, αλλά μέχρι να λυθεί το πολεοδομικό-νομικό θέμα. Αυτές με την Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης της δεκαετίας του 1980 ακόμα γίνονται. Σήμερα δεν υπάρχουν πιέσεις γιατί δεν έχουμε οικοδόμηση. Η διασπορά, η αποκέντρωση της πόλης έχει σταματήσει, γίνεται πολύ μικρή, πολύ αραιά σχηματίζεται η οικοδόμηση, και άρα και οι πιέσεις. Βεβαίως, υπάρχουν εκκρεμότητες για τους υφιστάμενους ιδιοκτήτες από παλιά που οι Δήμοι τις προωθούν. Τις προωθούν εν μέρει και σαν τρόπο αναζωογόνησης της ζήτησης, της οικοδόμησης της περιοχής τους. Το πρόβλημα της Αθήνας, όσον αφορά την ποιότητα της ανάπτυξης, τη διασπορά που λέμε, είναι κυρίως πρόβλημα δεύτερης κατοικίας, είναι ότι παλιά έχουν αναπτυχθεί μεγάλες ζώνες στα παράλια. Γι' αυτό γκρινιάζουν οι πολεοδόμοι. Στη Θεσσαλονίκη το λύνετε αυτό το πρόβλημα με τα αυθαίρετα στη Χαλκιδική. Κατά τη γνώμη μου, είναι μέρος της Μητροπολιτικής Περιοχής της Θεσσαλονίκης, αλλά γενικά δεν είναι μέρος της πόλης.

Γεωργία Γεμενετζή. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ενίσχυση των τάσεων συλλογικότητας, για παράδειγμα, μέσα από δράσεις που αφορούν στην ποιοτική αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, όπως η δημιουργία χώρων πράσινου (μικρά πάρκα, παιδικές χαρές), ή στην αστική γεωργία. Πώς νομίζετε ότι τέτοιες δράσεις σχετίζονται με την οικονομική κρίση ή ότι θα μπορούσαν, κάτω από ορισμένες

προϋποθέσεις, να αποτελέσουν ευκαιρία για την ενεργοποίηση μηχανισμών προστασίας του περιβάλλοντος ή την τόνωση της κοινωνικής συνοχής;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Με ρωτάτε δύο πράγματα. Ένα είναι για τις δημόσιες εκτάσεις και τους δημόσιους χώρους. Υπήρχε πολύ έντονη κινητοποίηση και προβληματική τα προηγούμενα χρόνια. Νομίζω ότι είναι περιορισμένες σήμερα τέτοιες παρεμβάσεις. Δε μιλάω για τα θέματα ρουτίνας που κάνει κάποιος αναδάσωση, όπως το Σκάι που οργανώνει μια εκδρομή. Μιλάω για τους δημόσιους χώρους και για συλλογικού χαρακτήρα παρεμβάσεις. Δεν αναφέρομαι σε θέματα όπως πράσινες ταράτσες, τα θεωρώ περιφερειακά. Παρεπιπτόντως, έχουμε πολύ μεγάλη κρίση στους πράσινους δημόσιους χώρους. Γιατί έχουμε πολύ μεγάλα πάρκα όπως είναι το Πεδίο του Άρεως, όπως είναι το πάρκο Τρίτση (οικολογικής εκπαίδευσης) που είναι σε παρακμή. Και είναι εγκληματικό γιατί έχει γίνει μια πολύ μεγάλη επένδυση, πολύ μεγάλη ανάπλαση στο πεδίο του Άρεως. Ο Εθνικός Κήπος κρατιέται, αν και συζητιέται να ιδιωτικοποιηθεί εν μέρει. Άρα οι δημόσιοι πράσινοι χώροι περνάνε κρίση, παρόλα αυτά δεν έχουμε συζήτηση, πολλές κινητοποιήσεις γι' αυτά τα πράγματα. Είναι η εποχή τέτοια.

Γεωργία Γεμενετζή. Υπάρχουν όμως κινητοποιήσεις σε πιο τοπικό επίπεδο, δηλαδή σε επίπεδο γειτονιάς ή συνοικίας, όπου οι κάτοικοι προσπαθούν να φτιάξουν μικρά πάρκα ή παιδικές χαρές;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Υπήρχαν πάρα πολλά τέτοια παραδείγματα, πολλά δημοσιοποιημένα στο παρελθόν, καταλήψεις πλατειών...να μη γίνονται γκαράζ... γνωστές περιπτώσεις. Είχαν συγκεντρώσει και πολύ την προσοχή του εναλλακτικού χώρου. Το ζω κι εγώ στα Εξάρχεια αρκετά. Αυτή την εποχή δεν δίνεται έμφαση. Έμφαση δίνεται στις κοινωνικές παρεμβάσεις κι εδώ είναι που έχουμε το ζήτημα. Υπάρχει μεγάλη κουβέντα από ΜΚΟ και από το κράτος και από τους Δήμους για κοινωνικές παρεμβάσεις σε θέματα των αστέγων ή κοινωνικών προβλημάτων. Το ζήτημα είναι ότι έχει πάρει πολύ δημοσιότητα αυτό, έχει πάρει χαρακτήρα φιλανθρωπικό και έχει πάρει χαρακτήρα σύνδεσης με τον ιδιωτικό τομέα πάρα πολύ, δραστηριοποιούνται και το Ίδρυμα Ωνάση και το Ίδρυμα Νιάρχου και πολλές άλλες ιδιωτικές πρωτοβουλίες και τα κανάλια. Έχει δημιουργηθεί ενδιαφέρον γύρω από την υπόθεση άστεγοι-γεύματα-παντοπωλεία και ρόλος των ΜΚΟ. Αλλά θεωρώ προβληματικό ότι έχει πάρει έναν χαρακτήρα ad hoc, μικρής κλίμακας και φιλανθρωπικό. Δε γίνεται καμιά κουβέντα για κάτι πιο θεσμοποιημένο, που έχει να κάνει με την κοινωνική πολιτική και τους θεσμούς της. Το αντίθετο από αυτό.

Με ιδιωτική συνεισφορά, με κάποια δωρεά, το κράτος θα κάνει τώρα κάτι για τους αστέγους. Μην ξεχνάμε ότι για αυτό κοπήκαν και είκοσι εκατομμύρια από το πλεόνασμα. Αυτά μας γυρίζουν πίσω στην εποχή που το κοινωνικό πρόβλημα είναι κάτι περιθωριακό, και αντιμετωπίζεται από ένα φιλανθρωπικό κράτος, ιδιώτες χορηγούς και ΜΚΟ. Οι ΜΚΟ κάνουν πολύ καλή δουλειά, όταν ασχολούνται με τη στέγη ιδιαίτερα. Δε θέλω να τους υποτιμήσω, ούτε τον εθελοντισμό, αλλά αν το ζήτημα αυτό και η κρατική πολιτική επικεντρώνονται εκεί, εγώ το θεωρώ επουσιώδες. Έχουν κλείσει δηλαδή τον ΟΕΚ και βρεθήκαν εκατοντάδες χιλιάδες οικογένειες σε πρόβλημα, να φτιάξουν μόνες τους σπίτι, που είναι πάνω από πενήντα χιλιάδες στην Αθήνα αυτοί που παίρνανε επιδότηση ενοικίου, και μετά, θα βάλουν δεκαέξι οικογένειες σε κάποιο σπίτι και ποιες θα είναι αυτές και με ποιες διαδικασίες; Αυτό το πράγμα είναι μιντιακό. Κόβονται επιδόματα για αναπήρους και μετά πηγαίνει η κ. Λάτση και μοιράζει τρόφιμα. Αυτό είναι το πρόβλημα. Έχει μετακινηθεί η δημόσια προβληματική γύρω από το κοινωνικό ζήτημα σε βικτωριανό επίπεδο, σε χορηγίες, σε φιλανθρωπίες.

Όσον αφορά την αστική γεωργία, δεν είμαι πολύ ενήμερος. Αυτό που ξέρω είναι οι πράσινες ταράτσες, που είναι τεχνικά πολύ προβληματικό για να γίνει. Υπάρχει, βεβαίως, ένα κίνημα ολόκληρο, αρκετά

κοινωνικό και αρκετά συνεργατικό για εναλλακτικές αγορές.

Γεωργία Γεμενετζή. Νομίζετε ότι αυτό έχει σχέση με την κρίση;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Είχε αρχίσει και πριν την κρίση. Παρεπιπτόντως, δεν βλέπω να επιτείνεται από την κρίση. Γίνανε πολλά κοινωνικά παντοπωλεία και αρκετές παρεμβάσεις ΜΚΟ, αλλά μιλάμε για πολύ μικρής κλίμακας δράσεις. Η ειρωνεία είναι ότι η Αθήνα είχε μεγάλα τμήματα γεωργίας μέσα στον ιστό της -η Θεσσαλονίκη είναι πολύ πιο πυκνή πόλη από την Αθήνα και πιο συμπαγής-, στο Βοτανικό, στον Άγιο Ιωάννη Ρέντη, αλλά δε νομίζω ότι αλλάζει κάτι ιδιαίτερα. Η προβληματική αυτόν τον καιρό επικεντρώθηκε και για περιβαλλοντικούς λόγους και για πολεοδομικούς στο θέμα του Ελληνικού. Και αν θα γίνει μια μικτή λύση που θα έχει ένα περιορισμένο πάρκο ή θα γίνει ένα μεγάλο πάρκο. Ας μην μπλεχτούμε σε αυτό το θέμα, είναι αρκετά τεχνικό.

Γεωργία Γεμενετζή. Πιστεύετε πως οι υποχρεωτικές διαρθρωτικές μεταβολές που συντελούνται ή επίκεινται ως αποτέλεσμα των δεσμεύσεων της Ελλάδας, όπως η απλοποίηση των διαδικασιών περιβαλλοντικής αδειοδότησης για να διευκολυνθούν οι επενδύσεις, η αλλαγή του συστήματος χωρικού σχεδιασμού, η υποστέλεχωση ή/και κατάργηση ορισμένων φορέων (ΟΡΘΕ, ΟΡΣΑ, ΕΑΧΑ Α.Ε.) θα έχει κρίσιμης σημασίας επιπτώσεις στο αστικό περιβάλλον;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Είναι πολύ λυπηρό αυτό που γίνεται. Νομίζω ότι θα έχει

επιπτώσεις στο αστικό περιβάλλον. Δεν είμαι κανένας θαυμαστής των φορέων του δημοσίου, αν και έχω δουλέψει σε φορέα του δημοσίου. Πάντα για τον Οργανισμό Ρυθμιστικού είχα μια κριτική διάθεση, αλλά ήταν ένας φορέας που αν δεν πετύχαινε αυτό που ήθελε πιθανόν, είχε μια προβληματική θεματοφύλακα, εννοώ προστασίας και βελτίωσης. Και επιπλέον -το κοιτάζω και από την πλευρά την επαγγελματική, όχι ακριβώς με τη στενή έννοια- ήταν και ένα σημείο προβληματισμού, συγκέντρωσης και διαμορφώσης υλικού. Ήταν ένα φυτώριο. Και η ΕΑΧΑ και όλοι οι φορείς, γιατί δεν είναι μόνο αυτοί. Αυτοί ήταν οι μόνοι θεσμοί που είχαμε για ανάπτυξη προβληματισμού.

Γεωργία Γεμενετζή. Δε θα μπορούσε να καλυφθεί αυτό το αντικείμενο, για παράδειγμα από τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις με τις νέες αρμοδιότητες που θέτει ο Καλλικράτης ή από άλλους φορείς;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Θεωρητικά, ναι, θα μπορούσε, αν και δεν βλέπω τον λόγο. Έχεις ένα φορέα με κάποια εμπειρία, με κάποια συνέχεια, να φτιάξεις μέσα στην ίδια πόλη έναν άλλο φορέα σε επίπεδο περιφερειακής διοίκησης; Εκτός αν γίνει υπαγωγή για κάποιο λόγο. Δεν ξέρω για τα πολιτικά τι θα σήμαινε αυτό. Αλλά για την περίπτωση της Αθήνας όπου υπάρχει ισχυρό κεντρικό κράτος, γιατί να πάει στην Υπερνομαρχία αυτό το θέμα, η Υπερνομαρχία είναι πολύ

ισχνή. Αυτό είναι βέβαια η ιδιοτυπία της Αθήνας. Είναι τόσο ισχυρό το κράτος που οι περιφερειακοί θεσμοί είναι εξαφανισμένοι. Θα ήταν μόνο ζημιά έτσι. Αλλά, βέβαια δε λέω ότι οι καταργημένοι φορείς δεν ήταν λίγοι και ισχυροί και με προβληματικές όψεις και πολιτική. Ενώ, ο ΟΡΣΑ έχει αποφύγει να αντιμετωπίσει πάρα πολλά ζητήματα εντελώς. Είχε μια ροπή αρχιτεκτονική, μικροπαρεμβάσεις, μικροβελτιώσεις, αναπλάσεις με εισαγωγικά, η παραλιακή ζώνη... Άλλα ήταν ένας οργανισμός που είχε μια προβληματική, είχε μια στελέχωση, δεν ήταν η ρουτίνα των πολεοδομικών σχεδίων. Δεν είχε διεκπεραιωτικό ρόλο. Είχε ένα ρόλο ανάπτυξης προβληματικής. Και μόνο το γεγονός ότι είχε να κάνει το Ρυθμιστικό Σχέδιο, τον έβαζε σε κάποιο προβληματισμό, όπως και τους άλλους θεσμούς της πολεοδομίας, και τους πολεοδόμους και τους φορείς τους και τους ακαδημαϊκούς. Δέστε το και σαν σημείο εστίας προβληματισμού. Και το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Θεσσαλονίκης, μου ήταν συμπαθές το τελευταίο που είδα, καλύτερο από της Αθήνας, πιο ρεαλιστικό. Της Αθήνας έχει φτάσει να βάζει τα προβλήματα κάτω από το χαλί, με πρώτο-πρώτο το θέμα των επεκτάσεων. Η επίσημη θέση εδώ και τριάντα χρόνια του Ρυθμιστικού της Αθήνας είναι ότι δε θα γίνονται επεκτάσεις. Άρα δεν τις αξιολογούμε, δεν τις συζητάμε, δεν λέμε πώς θα έπρεπε να γίνονται, αν γίνονται. Και άρα γίνονται, και γίνονται σε μαζική έκταση

χωρίς να έχει άποψη ή ρόλο ο επίσημος φορέας για αυτό το πράγμα. Είναι όπως λένε συχνά οι κυκλοφοριολόγοι. Δεν υπάρχει κυκλοφοριακό πρόβλημα, να αλλάξετε τρόπο ζωής. Και άρα δε δίνουνε μια πρακτική λύση. Είχε μια εθελουφλία το Ρυθμιστικό της Αθήνας πάντα. Αλλά όπως σας είπα ήταν σημαντικός θεσμός. Δεν έχει και τόση σημασία η θεσμοθέτηση του ΡΣ. Το παλιό που είχε θεσμοθετηθεί παραβιάστηκε κατά κόρον. Δεν υπάρχει ουσιαστικός ρυθμιστικός σχεδιασμός. Αυτή είναι η αλήθεια. Έχεις διάφορα φαινόμενα, τα οποία δεν τα αντιμετωπίζεις. Ουσιαστικά κάνανε ένα πλαίσιο και με βάση αυτό το πλαίσιο κάνανε μικροβελτιώσεις σαν τον ΕΑΧΑ, εννοώ, μια πλατεία εδώ, μια βελτίωση παραλίας εκεί. Δεν είχαν ρυθμιστικό ρόλο. Την έννοια της στρατηγικής και του ρυθμιστικού ρόλου, την θεωρούν δυστυχώς όλοι passé πια, και στην Ευρώπη αλλά και εδώ, ότι δεν έχει αντικείμενο. Κακώς, κάκιστα.

Γεωργία Γεμενετζή. Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε στην συζήτηση;

Δημήτρης Εμμανουήλ. Αρκετά φλυάρησα.

Γεωργία Γεμενετζή. Δε νομίζω. Ήσασταν ιδιαίτερα κατατοπιστικός και ευχάριστος. Σας ευχαριστώ παρά πολύ. Χάρηκα που σας γνώρισα.

Δημήτρης Εμμανουήλ. Κι εγώ χάρηκα. Γεια σας.